

ДӨҮШКЭН ШАИР

100

М. Гадинин мөгаләси Сәһһәти сөвгөлөр үчүн бир чагырыш олду. Замааны мураккаблигына ва мәтбуатын насадлыгына бахмаҗараг, А. Сәһһәт һаггында бир сыра җазылар дәрч едилди. М. Гадинин мөгаләсиндә он күн сонра шаирин җахыи досту ва мәсләкдәши Салман Мүмтаз «Мәрһум Сәһһәтин сон мәктубуна җаваб» ше'риш дәрч етдирди. Бу, һөр ше'рдән әввәл, Сәһһәт җарадычылыгына верилән жүксәк гиймәт, онун бөҗүклүү җарышында ичилән мүгәддәс анд иди. Әдәбијатшунас С. Мүмтаз А. Сәһһәтин XX әср Азәрбаҗчан әдәбијатындагы ролуну поэтик диллә, җыгчам шәкилдә мүәјнаашцира былмишди. Гәзетин ихтисарла верилди һәмни ше'рдән мисал кәтирдимиз парча буу: сүбүт едир:

...Рүмузи-ше'ри билән
шаир-шаирә гәсәм,
Нүкәти-нәзмә бәләд,
ашција анд олсун!
Чаһанда хаагы едән доғру,
дүз җола дә вәт,
Һәгиги раһбәрә, рәһнүмаја
анд олсун!
Сәно биринчи нәрастиш,
едән мәнәм, Сәһһәт!
Рәван, пак Баһара, Сәфаја
анд олсун!
Нечин ки, Гафгаз ара сән
сөвимли шаирсән...
Сәниң нәшидләрини,
ранганә ше'рләрини
Дәјәр чаһана, чаһана,
сәмаја анд олсун!..

Аббас Сәһһәтин өлүм хәбәрини илк дөфә халга чатдыран Мөһәммәд Гади олду. О, 1918-чи илин ноябрында шаирин фәцили өлүмүндән төхмилән үч аҗ сонра үрәк җангысы илә җазырды ки, «Һәм мадди, һәм дә мә'нәви хадими-милләт олан Сәһһәт гардашымызын» күнәш кими әбәди сөнүб кетмәсиндән һеч кәсин хәбәри юхдур. Чаһилләр тәрәфиндән төһгир вә тәһфир олунса да, өз ишы-

лы фикриндән дәнмәһән Сәһһәтин өлүмү әдәби гәлгәмиздә бөҗүк бир бошлук өмәлә кәтирди. Сәһһәт һаггында арағлы мә'луматлар верән М. Гадинин мөгаләсиндә нараһатчиди. Бунлардан ичинчиди, Сәһһәтин «вәфатана вә милли хидмәтләриңе даир мәтбуатда һеч бир ше'рини җазылмаасы», икинчиди иса шаирин әдәби ирәһәтин тәләҗи мөгаләси иди.

мәҗә, онун әсәрләрини топлаҗыб нәшр вә төблиг етмәҗә чалышырдылар. Белә достлар сырасында бәҗ җухарыда адларыны гејд етдиҗимиз шәхсләрлә җанашы С. Һүсејнин, А. Шангини, Ј. Гәсымовун, Ф. Көчәрлинин вә онларча дикәр җазычы вә журналистин адыны чәкә биләрик. Лакин заманә чох гарышыг, имкаплар мәһдуд иди. Мүсаваат партијасы һақимий-җәт башына кечдикдән сонра халғын сәадәти уғрунда гәләм чалмаг истәјән җазычылары гәзет вә журнал үзүнә һәсрәт гојмушду. Дөврүнүи көркәмди төпгидчиси вә мәтбуат хадими С. Һүсејн үрәк җангысы илә җазырды ки, гәзет вә мәчмүәләрини чыхмамасынын сәбәби «мүһөррир вә мәтбуат мүнтәсәбләрини еусадуран, онлары атил бир һала гојан» онларың фәали-җәтәнзлији дејил, һазырки мадди вә сийәси шараитдир.

Милли буржуазија сәнаткарлара биканә, тәһгиредичи мүнәсибәт бәсләјирди. Фиридун бәј Көчәрлинин, беләләрини нәзәрдә тутуб, 1919-чу илдә вәфат етмиш шаир Аббасага Назирлә әлағадар дејдиңи бу җангылы сөзләр бүтүлүкә Аббас Сәһһәтә дә анд иди: «Ар олсун бизә, бу бөҗүк шәхси чох һәгиранә, чох биһөрмәтанә җола салырыг. Онун вәфатына чох биканә бахырыг».

Достларынын, онун сәнатини вурғун оланларың сә'инә бахмаҗараг, 1918—1919-чу илләрдә Сәһһәтин бир ше'рини белә чап етдирмәк мүмкүн олмамышдыр. Һалбуки, һәм С. Мүмтазда, һәм С. Һүсејндә, һәм дә А. Шангдә шаирин бир сыра гејр-мәтбу әсәрләри вар иди.

Лакин зијадлыарымыз А. Сәһһәт җарадычылыгыны җа-

маг үчүн башга вәситәләрдән дә истифадә едирдиләр. 1919-чу илин августунда С. Һүсејнин рәһбәрлији алтында тәшкил едилмиш «җашыл гәләм» адлы әдәби чәмијәт бу ишдә мүәјјән рол ойнамышдыр. С. Мүмтаз, А. Шанг, Һ. Чавид, Ч. Чаббарлы, Һ. Зәјналлы вә башгаларына үз олдуғлары бу чәмијәт бир сыра мәгсәдләрлә җанашы, өз гарышына «кәч гәләмләри јени әдәбијат есулу илә таныш етмәк кимп» бир вәзифә дә гојмушду. Бу мәгсәдә наил олмаг үчүн чәмијәт М. Ә. Сабирлә җанашы, Азәрбаҗчанда јени ше'риш баргадарларындан олан Аббас Сәһһәтин дә җарадычылыгына кенш јер верилрди. Чәмијәтин 1919-чу илин сентјабрында кечирилән икинчи ичласында Аббас Сәһһәтин «Мајис кечәси» адлы мәнзүмәси охунур. Октябр аҗындагы ичласларын бириндә иса шаирин гејр-мәтбу әсәрләриндән олан «Јај кечәси» адлы орижинал ше'ри охунуб мүзакирә едилмишиди.

Аббас Сәһһәтә дәрин мәһәббәт вә һөрмәт бәсләјән С. Мүмтаз, С. Һүсејни, А. Шанг кими достлары шаирин һәр бир әсәрини көз бәбәји кими горујур, нә вәситә илә олурса-олсун онлары нәшр етмәҗә чалышырдылар. Бу сәјләрин нәтичәсиндә Аббас Сәһһәтин анчаг бир ше'рипи чап етмәк мүмкүн олду.

С. Һүсејни «җашыл гәләм» чәмијәти үзләринин мадди вә мә'нәви көмәји илә 1920-чи илин апрелиндә «Гуртулуш» адлы журналын икн нөмрәсини бурха билди. Һәмни журналын икинчи нөмрәсиндә Аббас Сәһһәтин чаризм алулу әләҗинә җазылмыш көзәл бир ше'ри дәрч

едилди. Чар сензурасынын диггәтини җајындырмаг мәгсәди илә «Нәваји-ашиғанә» адландырылан бу ше'р һәмни дөврдән сийәси лирикаһыи әләмәтдәр бир нүмунәсидир. Аббас Сәһһәтин өз ингиләби фикирләрини кизләтмәк мөһәрәтинә бахмаҗараг, бу ше'рин һәширә ичәзә верилмәмишиди. С. Һүсејнин ашагыдагы гејди дә бу-ну сүбүт едир:

«Мәрһум Аббас Сәһһәт әфәндиһини ишбу өш'ары 1915-чи илдә нәшр олунан «Гуртулуш»-ун 3-чү сәһҗеһиндә чап едилмәк истәнлимишиди. Лакин бу заман сансор буна мүсаидә етмәдиҗиндән үчүнчү нөмрәнин биринчи сәһифәси бош галмышды...».

1919 — 1920-чи илләрдә Аббас Сәһһәтин педагожи фәалијәтини, хүсусән онун бир дәрәлиң мүәллифи кими хидмәтләрини жүксәк гиймәтләндирән мөгаләләр дә җазылмышдыр. Белә мөгаләләрдән бирини о заман Фиридун бәј Көчәрли илә бирликдә Газах мүәллимләр сәмишариясында дәрәс дејән мүәллим Јусиф Гәсымов җазмышды.

Үмумийәтлә, һәмни дөврдә Азәрбаҗчан мәктәбләриндә истифадә олунан дәрәс китаблары һаггында бир ситслә мөгалә илә чыхыш едән Ј. Гәсымов өз җазыларында икинсини М. Маһмудбәјов вә А. Сәһһәтин «Јени мәктәб» адлы дәрәлиңнә һәср етмишиди. Ј. Гәсымов китаба ингиләб дөврүнүн ирәли сурдују јени төләбәр сәвијәсиндән җанашыб, ону дәриндән тәһлил едәрәк җазырды: «Јени мәктәб» сәккиз көрә чап олунубдур. Көрүнур мәктәбләрдә он мүнәтәһир гираәт китабчасы буудур. Һәги-

гәтдә дә бөҗләдир. Ибтидан мәктәбләрини чохунда бу китаб ишләнир вә өзү дә җахты китаблардан һесаб олунур».

Мәгалә мүәллифи бу мүвәфәғијәтин рәһини дәрәлиң мүәллифләрини ушаг психолокијасыны җахшы билмәләриндә, хүсусилә Аббас Сәһһәтин дәрәлиң салымыш төрчүмә вә орижинал ше'рләрини рәванлыгында, форма вә мәнзүм кәзәлијиндә көрүрдү. Кәңчләрин сағлам идеја вә естетик тарбиясында бу әсәрләрини мүсәбәт рол ойнадыгына аҗрыча кәстәрирди.

җашадыгы гараялыг мүһитдә «гулағи һәбс, көзләри дустаг» олан, ағзы «Јумруғла мөһурләнән» Сәһһәт һеч заман сусмамышдыр. Шаир өз дөҗүшкән руһунун, мүбариз фикирләринин ифадәси үчүн мүхтәлиф вәситәләр, јоллар арамшыдыр.

С. Мүмтаз шаирә итһаф етдиңи «Анд олсун!» рәдифли ше'рини санки о вахт да сағ олан Аббас Сәһһәтә хитабла белә тамамлајырды:

Мәни чыхарма јадындан,
чыхармарма мәни һәм,
Төбләтә, суја, хәкә,
һаваја анд олсун!

Сәһһәтин достлары өмүрләри боју өз андыларына садиғ гәлиб, сөвилми шаирин әсәрләринин нәшри вә кәчч нәсдә чатдырылмасы сәһәсиндә фајдалы ишләр көрүшләр.

Аббас АБДУЛЛАЕВ,
Низами адына Әдәбијат Институтунун диссертанты.